

Spis treści

Wykaz skrótów.....	XIII
Wstęp.....	XXI
Nota edytorska.....	XLVI

Dokumenty

Rozdział I

Obrazy getta

Dok. 1. Po 25.01.1940, Warszawa. N.N., Wspomnienia z pierwszych miesięcy okupacji w Warszawie (09.1939–01.1940 r.)	2
Dok. 2. Po 1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "נאַלעווקי" [„Nalewki”]. Obraz ulicy Warszawy w okresie okupacji (12.1939–02.1940 r.)	21
Dok. 3. Po 12.1940, Warszawa-getto. Pejsach Cukierman, Notatka.....	22
Dok. 4. 15.11.1940, Warszawa-getto. R., Relacja mieszkańca getta warszawskiego (ul. Gęsia)	23
Dok. 5. Po 17.12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "די גאַסן־באַוועגונג" [„Ruch uliczny”]	23
Dok. 6. Przed 29.12.1940, Warszawa-getto. ŻTOS, Zaproszenie na VI koncert symfoniczny	25
Dok. 7. Po 11.04.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "ערב פסח אין וואַרשעווער געטאָ, „Wigilia Pesach w getcie warszawskim, drugi rok wojny, 1941”]	25
Dok. 8. Po 26.05.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja z życia warszawskiego getta	28
Dok. 9. Po 04.07.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "אן עקסקורסיע צו יידן וועלכע דערנערן „Wycieczka do Żydów, którzy żywią się psami, kotami i szczurami!!!”]	30
Dok. 10. Po 07.[1941], Warszawa-getto. [Dora Sztatman], Relacja z getta warszawskiego ...	32
Dok. 11. Po 07.1941, Warszawa-getto. [M. (Mojżesz) Weisberg?], Relacja o pani Bajnsztok z Warszawy (ul. Nowolipki 76)	34

VI Spis treści

Dok. 12. b.d., Warszawa-getto. N.N., Ankieta pt. „Wskazówki ogólne przy odwiedzi- nach domowych”. Zestaw pytań do przeprowadzania wywiadu z kobietami ciążarnymi	34
Dok. 13. Po 10.1941[?], Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "דאָס איינמאַנען דיר-געלט אין געטאָ" [„Ściąganie komornego w getcie”]	35
Dok. 14. [11/12.1941]–07.12.1941. Warszawa-getto. Stanisław Różycki, Relacja pt. „To jest getto! (Reportaż z inferna XX wieku)”	42
Dok. 15. 1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "לייב דעמבאָקאווסקי'ס צוועקגיין" [„Odejscie Lejba Dembrowskiego”]	76
Dok. 16. Po 1941, Warszawa-getto. [Jehuda Feld?], Relacja pt. די באַהייצונג-קאָמיסיע און די "איבערלאָדונג-סטאָציע (אומשלאַגפּלאַץ)" [„Komisja opałowa oraz stacja przeładunkowa (Umschlagplatz)”]	79
Dok. 17. Po 19.02.1942, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "קאַניבאַליזם-פּאַל אויף "13 קראָכמאַלנע [„Przypadek kanibalizmu na Krochmalnej 13”]	94
Dok. 18. Po 19.02.1942, Warszawa-getto. Meldunek D. Szwizgolda, grupowego SP (nr 1345) o stwierdzeniu wypadku kanibalizmu na ul. Krochmalnej 18 m. 20	97
Dok. 19. 05.1942, Warszawa-getto. N.N., Notatki dotyczące życia getta warszawskiego wio- sną 1942 r.	97
Dok. 20. 13.06.1942, Warszawa-getto, N.N., Relacja o nastrojach w getcie warszawskim...	102
Dok. 21. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja[?] (zakończenie)	104
Dok. 22. b.d., Warszawa-getto. [Hersz Wasser], Notatki z przeprowadzonych rozmów.....	104
Dok. 23. b.d., Warszawa-getto. [Hersz Wasser], Notatki (fragmenty)	108
Dok. 24. b.d., Warszawa-getto. N.N., Notatka pt. "צו ערליידענען" [„Do załatwienia”]	109
Dok. 25. 1942, Warszawa-getto. Jadłodajnia. Obiady (ul. Leszno 48 m. 1), Ulotka rekla- mowa	110
Dok. 26. b.d., Warszawa-getto. Towarzystwo Komunikacji Omnibusowej w Dzielnicy Żydowskiej w Warszawie, Bilety.....	111
Dok. 27. 1941–1942, Warszawa-getto. Klepsydry	111
Dok. 28. Po 09.1942, Warszawa-getto. Dawid Bryner, Relacja pt. "שאַבראַווינקעס" [„Sza- brownicy”]	112
Dok. 29. Po 15.09.1942, Warszawa-getto. N.N., „Przydziały dla ludności żydowskiej na okres jednego miesiąca, począwszy od 15.09.1942”	114
Dok. 30. 20.10.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowania pt. „Raport [ze] szpitala” i „Poczta” (fragment)	115
Dok. 31. 2. poł. 1942, Warszawa-getto. N.N., Szkic do planu getta szczątkowego w War- szawie	118
Dok. 32. Po 07.1942, Warszawa-getto. Kartka umieszczona na drzwiach wejściowych z informacją jak dzwonić do poszczególnych lokatorów mieszkania w getcie war- szawskim	118
Dok. 33. 07.01.1943[?], Warszawa-getto. Ogłoszenie: „Wydajemy obiady, śniadania i kola- cje, Nalewki 33 m. 89, 2 brama II piętro”	118
Dok. 34. b.d., Warszawa-getto. Zbiór fotografii z getta warszawskiego	119

Rozdział II**Wychowanie i edukacja**

- Dok. 35. b.d., Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. "די לערערשאפט און שול־ייגונג פון עפנטלעכע פון מלחמה" „Środowisko nauczycielskie i młodzież szkolna z publicznego szkolnictwa powszechnego dla żydowskich dzieci w Warszawie (szabasówki) podczas wojny”] 130
- Dok. 36. b.d., Warszawa-getto. N.N., „Memoriał w sprawie organizacji szkolnictwa żydowskiego w Warszawie na rok szkolny 19[40/41]” 197
- Dok. 37. 05.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. „Szkolnictwo” 200
- Dok. 38. b.d., Warszawa-getto. Protokół: "פראטאקאל פון דער צווייטער פלענארער פארזאמלונג פונם" „Protokół z drugiego zebrania plenarnego Żydowskiej Rady Szkolnej w Warszawie”] 217
- Dok. 39. Po 01.1941, Warszawa-getto. [Aron Koniński], Opracowanie pt. "די יתומים־היים," „Młodzi, ul. Mylna 18”] 220
- Dok. 40. 20.09.1941, Warszawa-getto. N.N., Notatka pt. „Mowa na akademii 20.09.[19]41” 223
- Dok. 41. 03.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. "2.5 יאָר מלחמה אין לעבן פון דער יוגנט" „(איבערבליק) (brak zakończenia) 223
- Dok. 42. b.d., Warszawa. N.N., Referat o młodzieży w getcie warszawskim (fragment[?]) 230
- Dok. 43. 12.1942, Warszawa-getto. N.N., Artykuł pt. "לסכנו תהשמד" „O niebezpieczeństwie konwersji”] 232
- Dok. 44. Przed 10.12.1941, Warszawa-getto. [Liza Nachtensztajn], List do N.N. List pożegnalny z pozdrowieniami dla przyjaciół i współpracowników 235
- Dok. 45. Przed 10.12.[1941], Warszawa-getto. Kuchnia-szkoła (ul. Nowolipki 68), Zaproszenie na akademię żałobną po śmierci Lizy Nachtensztajn, dn. 10.12.[1941 r.] w lokalu kuchni dziecięcej przy ul. Nowolipki 68 235
- Dok. 46. 1941, Warszawa-getto. Koło rozmawiających po hebrajsku (ul. Leszno 29), Deklaracja członkowska 236
- Dok. 47. b.d., Warszawa. N.N., Opracowanie pt. „Młodzież na kursach zawodowych” 236

Rozdział III**Życie religijne**

- Dok. 48. Po 09.1940, Warszawa-getto. K.H. Band [Kalman Huberband], Relacja pt. "דער" „«Marsz» do mykwy, początek roku 5701 [1940]”] 240
- Dok. 49. b.d., Warszawa-getto. Mendel Szmukler, rabin z Grójca, List do firmy Zeliga Hellera i Moryca Kohna 242
- Dok. 50. Po 1941, Warszawa-getto. N.N., "די פשרות־פֿראַגע בין די פליטים אין וואַרשע" „Problem koszerności wśród uchodźców w Warszawie”] 243
- Dok. 51. [Po 06.1941], Warszawa-getto. Ulotka pt. "קול קורא" „Kolkojre”, „Odezwa”] (brak zakończenia) 245
- Dok. 52. b.d., Warszawa-getto. N.N., Wykaz imienny rabinów przebywających w getcie warszawskim 247

VIII Spis treści

Dok. 53. Po 07.1942, Warszawa-getto. N.N., Biogramy niektórych rabinów przebywających w getcie warszawskim	254
--	-----

Rozdział IV

Uchodźcy i przesiedleńcy

Dok. 54. b.d., Warszawa-getto. L.R., Relacja pt. "כ'בעט, העלפט מיר!" [„Proszę, pomóżcie mi!”]	258
Dok. 55. b.d., Warszawa-getto. [Jakub Zylbersztajn], Relacja pt. "פראגע" [„Praga”]	259
Dok. 56. Po 09.1939, Warszawa-getto. N.N., Opracowania pt.: a) "די פויליש-יידישע באציונגען (בשעת דער באלאגערונג פֿון וואַרשע)" [„Polsko-żydowskie stosunki w czasie oblężenia Warszawy”] oraz b) "די פויליש-יידישע באציונגען אין אַקופירט וואַרשע" [„Polsko-żydowskie stosunki w okupowanej Warszawie”].....	267
Dok. 57. Po 09.1941, Oleśnica k. Buska. Anszel Kurc, List do CKU (Warszawa-getto)	276
Dok. 58. Po 03.1942, Warszawa-getto. N.N., Relacje Żydów z Hamburga, Hanoweru i okolic	279
Dok. 59. b.d., Warszawa-getto. N.N., Dziennik (4–18.05[...]) (fragment).....	288
Dok. 60. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "פונקט לעשנאָ 2" [„Punkt Leszno 2”].....	289

Rozdział V

Walka z tyfusem

Dok. 61. Po 05.1940, Warszawa. „Denkschrift über die Ursachen des Flecktyphus in Warschau und Vorschläge zu seiner Bekämpfung” [„Memoriał o przyczynach tyfusu plamistego w Warszawie i propozycje jego zwalczania”]	292
Dok. 62. Po 06.1941, Warszawa. „Denkschrift über einige prophylaktische–sociale Massnahmen zur Bekämpfung des Fleckfiebers im Jüdischen Wohnbezirk in Warschau” [„Memoriał w sprawie profilaktyczno-społecznych przedsięwzięć w celu zwalczania gorączki plamistej w dzielnicy żydowskiej w Warszawie”] (brak zakończenia)	299
Dok. 63. b.d., Warszawa. Opracowania: „Denkschrift über die prophylaktische Massnahmen im Jüdischen Viertel” [„Memoriał o profilaktycznych przedsięwzięciach w dzielnicy żydowskiej”] i „Denkschrift über die Epidemieverbreitung in Warschau” [„Memoriał o rozszerzaniu się epidemii w Warszawie”]	303
Dok. 64. 1941, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. [יד[ישע] "וועגן געזונד-צושטאנד פֿון דער ייִדישע" [„O sytuacji zdrowotnej ludności żydowskiej w Warszawie (od końca 1939 do 1940 r.)”].....	307
Dok. 65. Po 28.06.1941, Warszawa-getto. Memoriał Komisji Zdrowia Grupy Narodowościowej Lekarzy Żydowskich w Warszawie w sprawie zagrożenia epidemicznego w getcie warszawskim	310
Dok. 66. b.d., Warszawa-getto. Ch. Garbowicz (Garbawicz, Gorbowicz?) (ul. Nowolipie 23 m. 30), Opracowanie pt. "דער קאמפֿ מײַט עפּידעמיעס ווי אזוי ער אזו און ווי אזוי ער דארף" [„Walka z epidemiami. Jak wygląda, a jak powinna wyglądać”]	313

Dok. 67. Po 07.1941, Warszawa-getto. Memoriał przedstawicieli społeczeństwa żydowskiego do Adama Czerniakowa, prezesa RŻ, w sprawie wzrostu śmiertelności w getcie warszawskim (brak zakończenia)	318
---	-----

Rozdział VI

Listy

Dok. 68. 10.08.1940, Warszawa. A. Ajzenman (Warszawa, Miła 40/32), List do Icka Libermana (Biała nad Horyniem, pow. Stolin [woj. poleskie])	324
Dok. 69. 21.11.1940, Warszawa-getto. S. Wajnszart[?], List do [Mordechaja] Mazo[?]	325
Dok. 70. Po 04.12.1940, Warszawa-getto. Askanaiser (Warszawa, ul. Nowolipie 27), List do Sądu Okręgowego w Chemnitz	325
Dok. 71. b.d., b.m. N.N. (Heniek i [...]), List do N.N.	326
Dok. 72. b.d., Warszawa-getto. Ela Janowska (Warszawa-getto), List do N.N. (ZSRR)	327
Dok. 73. Po 24.02.1942, Warszawa-getto. N.N. (Jetka), List do N.N. (Dawid) (Warszawa-getto)	327
Dok. 74. 27.02.1942, Warszawa-getto. P. Wejland (ul. Leszno 60, m. 33), List do [Dawida] Guzika	328
Dok. 75. b.d., Warszawa-getto. Bebe [więzienie przy ul. Gęsiej?], List (gryps) do N.N. i Poli Elster (ul. Miła 54, m. 21)	329
Dok. 76. b.d., b.m. Dr Jan Landau (Więzienie[?], cela 13), List (notatka[?])	330
Dok. 77. Po 03.1942, Warszawa-getto. N.N., Wymiana listów między dawnymi przyjaciółmi, Polakiem i Żydem, mieszkańcem getta warszawskiego	331
Dok. 78. b.d., b.m. N.N., List do N.N.	338
Dok. 79. b.d., b.m. N.N., Relacja lub list (fragment)	339
Dok. 80. 29.07.1942, Warszawa-getto. Dawid („Chasyd”), List do Szmuela Wintera	339
Dok. 81. [08.1942], Warszawa-getto. N.N. („Cesia”), Listy do N.N.	340

Rozdział VII

Prześladowanie i Zagłada

Dok. 82. Po 21.04.1941, Warszawa-getto, N.N., Relacja pt. "די גערמאַרדונג פֿון ליפע קעסטין ז'ל" [„Zamordowanie Lipy Kestina, błogosławionej pamięci”]	344
Dok. 83. Po 1. poł. 1940, Warszawa-getto. [Szmuel Rejtowski], Relacja pt. "די שחיטה איבער 53 יידן פֿון נאַלעווקעס" [„Rzeź 53 Żydów z Nalewek [9]”]	345
Dok. 84. Po 16.03.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "אן עפיזאָד איינער פֿון אַ סך" [„Epizod, jeden z wielu”]	349
Dok. 85. Po 12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacje pt. "זייער הומאָר" [„Ich poczucie humoru”]	351
Dok. 86. 15.10.1940, Warszawa. Wykaz ulic, na których Żydzi nie powinni zajmować mieszkań i z których muszą się przeprowadzić do strefy przewidzianej dla przesiedlenia. Wykaz ulic, do których Żydzi mogą się wprowadzać i plan dzielnicy żydowskiej	354

X Spis treści

Dok. 87. Po 12.1940, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. "ווארשעווער רעפּלעקסן" [„Warszawskie refleksje”]	359
Dok. 88. Po 1940, b.m. [Władze niemieckie GG w Krakowie?], Zarządzenie dotyczące przeprowadzenia badań lekarskich wśród ludności żydowskiej	361
Dok. 89. 24.04.1941, Warszawa-getto. Kik., Relacje o samowoli Lagerschutzu w getcie warszawskim	363
Dok. 90. Po 10.1941, Warszawa-getto. N.N., Zał. do opracowania[?] pt. „Przesiedlenie ludności żydowskiej w październiku 1941 r.” (fragment)	364
Dok. 91. Po 22.10.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "די איבערזיידונג" [„Przesiedlenie”]	365
Dok. 92. Po 11.11.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Zmniejszenie getta warszawskiego na początku października 1941 r.”	366
Dok. 93. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja z getta warszawskiego (brak początku i zakończenia)	369
Dok. 94. 12.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "פראגמענטן פון 3 טעג פוטער-גורד" [„Fragmenty z trzydniowej akcji futrzanej”] (26–28.12.1941 r.)	370
Dok. 95. Po 18.04.1942, Warszawa-getto. N.N., „Wykaz osób zastrzelonych w nocy z dnia 17 na 18 kwi[etnia] 1942 r.” w getcie warszawskim	374
Dok. 96. Po 04.1942, Warszawa-getto. N.N., Wykaz imienny osób, które zostały zamordowane w nocy z dn[ia] 17/18 kwietnia 1942 r. na terenie getta warszawskiego.....	376
Dok. 97. Po 25.05.1942, Warszawa-getto. [Menachem Mendel Kon?], Relacja pt. "מיין "באזוך אין געטא-תפילה" [„Moja wizyta w więzieniu w getcie”]	379
Dok. 98. Po 05.1942, Warszawa-getto. N.N., „Notatka dot[ycząca] ucieczki dwóch więźniów ze Szpitala «Czyste» przy ul. Stawki”	384
Dok. 99. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Stu dziesięciu”. Przygotowanie do rozstrzelania i egzekucja pod Babicami 110 Żydów	385
Dok. 100. 15.06.1942, Warszawa-getto. [Eliasz Gutkowski], Opracowanie pt. "דאָס אויסראַטן "פֿון יידן" [„Zagłada Żydów”]	390
Dok. 101. 06.1942, Warszawa-getto. N.N., Notatki dzienne (19–30.06.1942 r.)	395
Dok. 102. 16.07.1942, Warszawa-getto. [Eliasz Gutkowski], Artykuł pt. "דער בלוטיקער סך-הכל" [„Krwawy bilans”]	402
Dok. 103. [1942], Warszawa-getto. Josef Kirman (Umschlagplatz), List do Icchaka Gitermana	406
Dok. 104. 12.12.1942, Warszawa-getto. N.N. (Noske) [Natan Smolar?], Wspomnienia (1941–1942)	406
Dok. 105. Po 10.1942, Warszawa-getto. [Gustawa Jarecka?], Relacja pt. „Ostatnim etapem przesiedlenia jest śmierć” (brak zakończenia)	411
Dok. 106. Po 20.11.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie o przebiegu pierwszej tzw. akcji likwidacyjnej w getcie warszawskim (07–09.1942 r.)	423
Dok. 107. Po 08.1942, Warszawa-getto, [Hersz Wasser], Notatki	443
Dok. 108. Po 10.1942, Warszawa-getto, N.N., Statystyka ludności getta warszawskiego za okres od 22.07.1942 r. do 10.1942 r.	447

Dok. 109. 15.12.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. „Struktura demograficzna ludności żydowskiej pozostałej w Warszawie (według stanu z końca października 1942 r.)”	453
Dok. 110. Po 11.1942, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie pt. „Zjawiska społeczne w listopadzie 1942 [r.]”	461
Dok. 111. 06.01.1943, Warszawa-getto. B.G., Relacja pt. „Proza chwili”	464
Dok. 112. Po 11.11.1942, Warszawa-getto. Spis miejscowości z dystryktów radomskiego, krakowskiego i galicyjskiego, w których Żydom wolno mieszkać na podstawie rozporz[ądzenia] z dn. 28.10.[19]42 [r.]	465
Dok. 113. b.d., Warszawa-getto. Alfabetyczny spis wybranych miejscowości Polski znajdujących się pod okupacją niemiecką	468
Słownik terminów	472
Bibliografia	484
Summary	489
Indeks osób	491
Indeks nazw geograficznych	504
Wykaz sygnatur	521